

Ebeveyn Tutumlarının Orta Okul Öğrencilerinde Zorbalık Yapma ve Zorbalığa Maruz Kalmaya Etkisi *

The Effect of Parental Attitudes on Secondary School Students' Bullying Exposure and Victimization

ÖZET

Akran zorbalığı özellikle okul yıllarında sıklıkla gündeme gelen bir konudur. Ergenlik döneminde yaşanan bu tür sorunlar ise ergenin hayata bakış açısını ve davranışlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Özellikle ailenin çocuğuna karşı küçük yaşlardan itibaren sergilediği tutumlar onun karakterini şekillendirmektedir. Ergen karşısına çıkan problemlerle nasıl baş edeceğini ailesinden öğrenir. Dolayısıyla zorba, kurban ve zorba-kurban rollerinde yer alması anne baba tutumlarına göre değişebilmektedir. Bu araştırma, 6.ve 7. Sınıf öğrencilerinin zorba ya da kurban olma durumlarına anne-baba tutumlarının etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma Ankara Sincan ilçesinde bulunan ve rastgele seçilen ikisi özel, ikisi devlet ve ikisi imam hatip ortaokulu olmak üzere toplamda altı ortaokulda öğrenim görmekte olan 511 kız 401 erkek olmak üzere 912 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Öğrencilere kişisel bilgi formu, anne baba tutum envanteri ve akran zorbalığı ölçeği ergen formu uygulanmıştır. Öğrencilerin zorba ya da kurban olma durumları anne baba tutumları, yaş, cinsiyet, okul türü gibi bazı demografik değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırmada gruplar arası farklılıklar Mann Whitney U Testi ve Kruskal Wallis H testi ile gruplar arası ilişkiler ise Pearson Korelasyon ve Çoklu Doğrusal Regresyon ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda ebeveynler demokratik tutum sergiledikçe çocuklarının zorbalık yapma ve zorbalık mağduru olma düzeyleri düşerken koruyucu istekçi ve otoriter tutum düzeyi arttıkça zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma düzeylerinin arttığı tespit edilmiştir. Ayrıca yaş arttıkça fiziksel ve sözel zorbalık yapma ile fiziksel ve sözel zorbalığa maruz kalmanın da arttığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Akran Zorbalığı, Ebeveyn tutumları, Zorba, Kurban

ABSTRACT

Peer bullying is a frequently discussed issue, especially during school years. These types of problems experienced during adolescence significantly affect the adolescent's perspective on life and behavior. In particular, the attitudes of the family towards their child from an early age shape their character. Adolescents learn from their families how to deal with the problems they encounter. Therefore, whether the child takes part in the roles of bully, victim, and bully-victim may vary depending on the attitudes of the parents. This research aims to examine the effects of parental attitudes on 6th and 7th grade students' bullying or victimization. The study was carried out with 912 students, 511 girls and 401 boys, who were randomly selected from six secondary schools in Ankara Sincan district, two of which were private, two public and two imam-hatip secondary schools. A personal information form, parental attitude inventory and peer bullying scale adolescent form were applied to the students. The students' status as bullies or victims was examined in terms of some demographic variables such as parental attitudes, age, gender, and school type. In the study, intergroup differences were analyzed using Mann Whitney U Test and Kruskal Wallis H test, and intergroup relationships were analyzed using Pearson Correlation and Multiple Linear Regression. As a result of the research, it was determined that as parents exhibited democratic attitudes, the level of their children committing bullying and being victims of bullying decreased, while as the level of protective, demanding and authoritarian attitudes increased, the level of bullying and being subjected to bullying increased. Additionally, it has been observed that as age increases, physical and verbal bullying and exposure to physical and verbal bullying also increase.

Keywords: Peer Bullying, Parental Attitudes, Bully, Victim

GİRİŞ

Aile toplumun en önemli ve en temel kurumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlıklı ve mutlu toplum sağlıklı, mutlu ailelerden ve bireylerden oluşur. Aile çocuğun hayatı ilk deneyimlediği ilk öğrenmelerinin gerçekleştiği, duygusal sosyal anlamda kimliğini inşa edeceği, karakterini geliştireceği ortamdır. Aile içinde ebeveynlerin çocuklarına karşı tutumları onların kişilik gelişiminin temelini belirlerken, sonrasında ise bu tutum çocukların hayat

Ayşe Demiröz¹
Özlem Altunsu Sönmez²

How to Cite This Article

Demiröz, A. & Altunsu Sönmez, Ö. (2024). "Ebeveyn Tutumlarının Orta Okul Öğrencilerinde Zorbalık Yapma ve Zorbalığa Maruz Kalmaya Etkisi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:10, Issue:11; pp:2096-2110. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14218405>

Arrival: 22 September 2024
Published: 26 November 2024

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

* Bu çalışma birinci yazar Ayşe Demiröz'ün ikinci yazar Özlem Altunsu Sönmez danışmanlığında Selçuk Üniversitesi Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Anabilim Dalında Yürütülen yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Yüksek lisans öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, Türkiye. ORCID: 0009-0006-5064-1705

² Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Konya, Türkiye. ORCID: 0000-0002-6553-5351

içerisinde alacağı rollerdeki davranışlarını etkilemektedir. Aile ilişkileri ve anne baba tutumları çocuğun hayatının her döneminde önemini korurken arkadaş ilişkilerinin ön plana çıktığı ergenlik döneminde bu durum ergenin ilişkilerinde zorbalık davranışına katılma ya da katılmama durumlarını belirlemede de önemli bir etmen olarak karşımıza çıkacaktır

Çocukluk ve ergenlik evrelerinde görülen en büyük problemlerden biri olarak karşımıza okul zorbalığı çıkmaktadır. Zorbalık, sadece zorbalık yapan öğrenciler açısından değil aynı zamanda zorbalık mağduru olan ve zorbalık davranışına şahit olanlar açısından da ele alınması gereken bir durumdur. Dolayısıyla zorbalık yapan, zorbalık mağduru olan ve zorbalığa şahit olan öğrencilerin bu tarz olumsuz tecrübeleri ileriki yaşamlarında da bir takım problemlere yol açabilir (Koç, 2006: 2). Bu bağlamda aile tutumlarının ilk ergenlik döneminde zorbalık yapmaya ve zorbalık mağduru olmaya bir etkisinin olup olmayacağı da oldukça önemli hale gelmektedir.

Zorbalık

Okul zorbalığı, bir kişinin ya da bir grubun kendilerinden daha zayıf olan kişi ya da kişilere bilerek ve isteyerek devamlı bir şekilde rahatsızlık vermesiyle son bulan ve mağdur olanın kendisini savunmadığı bir saldırganlık türü olarak tanımlanmaktadır (Pişkin, 2002: 536). Zorbalık genellikle üç gruba ayrılmaktadır. Zorbalar kendisinden daha zayıf öğrencilere zorbalık yaparken; kurbanlar kendinden güçlülerin zorbalıklarına maruz kalanlardır. Zorba-kurban olanlar ise hem zorbalık yapan hem de diğer zorbaların zorbalıklarına maruz kalanlardır (Pişkin, 2002: 544). Zorbalık mağduru olanların zorbalık davranışına katılmamış akranlarına göre düşük benlik algısına sahip olduğu ve dolayısıyla depresyona yatkınlıklarının da daha fazla olduğu görülmektedir. Olweus (1994: 36), 6-9. Sınıf döneminde sıklıkla zorbalık davranışı sergileyenlerin yarısından fazlasının yetişkinlik döneminde en az bir kez suça karıştıklarını belirtmiştir.

Olweus (2005) zorbalığı üçe ayırmıştır. Korkutma sindirme, dalga geçme ve ad takma gibi davranışların olduğu sözel zorbalık, fiziki bir eylem olmadan yalnızca yüz ifadeleri ile karşıdaki kişiye rahatsızlık verme ve etkinliklerin dışında tutma şeklinde ortaya çıkan sosyal zorbalık ve fiziksel acı verme, yumruk tekme atma gibi davranışlarla ortaya çıkan fiziksel zorbalıktır. Pişkin (2002: 536) okullarda yaşanan zorbalığın tokatlama, tekmeleme ve itirme gibi fiziksel; sözel ad takma, sinirlendirme ve küçük düşürme şeklinde sözel; dolaylı iftira atma ve dışlama gibi dolaylı ve gözdağı vermek, eşyalarını gasp etmek gibi davranışsal olarak ortaya çıktığını ifade eder. Beale (2001) zorbalığı fiziksel, sözel, dolaylı ve tepkisel zorbalık olarak tanımlamıştır. Fiziksel zorbalık sergileyenler genellikle erkeklerdir. Tepkisel kurbanlar hem zorba hem de mağdur statülerinde karşımıza çıkabilirler. Başlangıçta mağdur olan bu kişiler daha sonraki zamanlarda zorbalık davranışına zorbalık yaparak cevap verirler (Atalay, 2010: 6). Crick ve Grotpeter (1995) ilişkisel zorbalığı işaret etmişlerdir. İlişkisel zorbalık bireyin kendi kazançları için mağduru küçük düşürmesi, dışlaması ve onun hakkında hoş olmayan söylentiler çıkarmasıdır (Land, 2003). Erkekler çoğunlukla doğrudan zorbalığı kullanırken kızlar ilişkisel zorbalığı kullanırlar (Smith ve Ananiadou, 2003: 190). Mynard ve Joseph (2000), sosyal manipülasyon ve kişisel eşyalara saldırıyı da eklemiştir. Sosyal manipülasyon arkadaş çevresinden dışlama, uzaklaştırma gibi davranışlar iken kişisel eşyalara saldırı bilerek ve isteyerek başkasının eşyalarını tahrip etme, izinsiz şekilde başkasının eşyalarını kullanma olarak görülür (Pekel, 2004).

Dake, Price ve Telljohann (2003) zorbaların sahip olduğu özellikleri; bunalım, intihara meyil, psikolojik sorunlar, yeme bozukluğu, zararlı madde kullanma alışkanlıkları, kolaylıkla saldırgan davranışlara yönelme, yasalara aykırı davranma, ders başarısı düşüklüğü, zorbaca davranış sergileyen kişilerle arkadaşlık kurma, arkadaşlarına saldırganca davranış sergileyebilme, anne babalarının baskıcı ve denetimci olması, ebeveynlerinin çocuk eğitiminde cezaya sıkça başvurması, yeterince sevgi ve hoşgörü göstermeyen ve sorumluluklarını tam olarak yerine getirmeyen ebeveynlere sahip olma, önlerinde sağlıklı bir yetişkin modeli bulunmaması olarak belirtmişlerdir. Hawker ve Boulton (2000)'ın geçtiğimiz 20 yılda yapılan zorbalık çalışmaları ile ilgili yaptıkları incelemede zorbalık mağduru olan erkeklerin diğerlerine nazaran dört kat fazla hayatına son verme düşüncesine sahip oldukları, zorbalık mağduru olan kızlarda ise bu oranın 8 kata çıktığı görülmektedir.

Aile bireyin tüm yaşantısını etkilemektedir. Ebeveynlerin pozitif tutumları bireyin benlik algısını olumlu yönde etkilerken ebeveynlerin sağlıksız yaklaşımları ise sorunlu bireylerin çoğalmasına yol açar (Bozaslan vd., 2012). Çocuğun çevresine karşı agresif tavırlar sergilemesinde anne babanın payı büyüktür. Anne babanın çocuğa uygun olmayan yaklaşım sergilemeleri; hoşgörüsüz, baskıcı ve şiddet içeren yöntemlerle çocuk yetiştirmeleri çocuğun sosyal çevre ile iletişim şeklinin de çerçevesini çizmektedir (Gökler, 2007: 37). Anne babanın aşırı denetleyici olduğunu ve aile içerisinde gerektiği kadar sıcak bir ortamın olmadığını düşünen çocukların zorba olma ihtimalleri yüksek olmaktadır (Cenkseven Önder ve Yurtal, 2008: 5). Ön ergenlik döneminde ergenin önünde olumlu yetişkin modelleri olması onun zorbalık davranışına katılma oranını azaltırken, ebeveynlerin yanlış ve sert tutumları, yeterince denetleyici olmaması, ergenin yanlış akran gruplarıyla vakit geçirmesi ise zorbalık davranışına katılma

düzenini artırmaktadır (Demirbağ Bolat vd., 2011: 158). Aile içi ilişkilerinde doğru yetişkin modelleriyle karşılaşan, sağlıklı iletişim kurabilen ve ailesi tarafından ilgi sevgi görüp desteklenen ergenlerin daha olumlu bir insan profili çizebilecekleri ve daha mutlu bireyler olabilecekleri söylenebilir (Cenkseven Önder ve Yılmaz, 2012).

Anne babalar zorbalık davranışında kurban statüsünde bulunan çocuklarını çok küçük yaşlardan itibaren korumacı bir şekilde yetiştirmektedir. Elliot (1997)'a göre kurban statüsünde bulunanlar genellikle ailesi ile ilişkisi iyi olan, hassas, kibar ve akıllı bireylerdir. Dölek (2002), ise özellikle kurban statüsünde bulunan erkek çocuklarının anneleri ile çok yakın ilişkileri olduğu bulgularına rastlamıştır. Kurban statüsünde bulunan çocukların ailelerinde genellikle çatışmaya rastlanmamaktadır.

Bulut (2008) Türkiye'de 2001-2006 yılları arasında öğrenciler arasında yaşanan ve basına yansıyan şiddet haberlerinden yola çıkarak yaptığı arşiv taramasının sonuçlarına göre şiddet olaylarının %75'inin okulda, %25'inin ise okul dışında görüldüğünü belirtmiştir. Tıprıdamaz Sipahi (2008)'nin yaptığı çalışmada akran zorbalığına en çok maruz kalınan yerler sırasıyla sınıf, bahçe/spor salonu ve okul yoludur. Koç (2006: 62) akran zorbalığı ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunun sonuçlarına göre öğrencilerin yaklaşık %10-30'unun zorbalığa maruz kaldığını ve bu durumun genellikle okul oyun alanında yaşandığını aktarmıştır. Totan'ın 2007 yılında Bolu ilinde lise öğrencileri ile yaptığı çalışmada ise zorbalık yapanların oranının %11, zorbalık mağduru olanların oranının %12.77, zorba kurbanların oranının ise %8 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kapçı'nın (2004) ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada ise öğrencilerin %40'ının zorbalık mağduru olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Yapılan araştırmalara göre akran zorbalığının en yaygın olduğu dönemin erken ergenlik dönemi olduğu görülmektedir (Eslea ve Rees, 2001; Taşgın, 2007; Frisen, vd. 2007). Çünkü ergen hızlı bir gelişim ve değişim evresine girer. Bu evrede arkadaşlık ilişkileri önem kazanır. Ergen arkadaşlık ilişkileri içinde yeni rollere bürünür. Bu şekilde kimlik duygusunu oluşturmaya çalışır. Bu dönemin en büyük risklerinden birisi ergenin arkadaş grubuna kabul edilme isteği ile olumsuz davranışlara yönelmesi ve zorba davranışlar geliştirmesidir (Demir, 2012: 2).

Zorbalık davranışının çoğunlukla erkek öğrenciler tarafından yapıldığı (Boulton ve Underwood, 1992; Haynie, vd., 2001) akran zorbalığı mağduru olan erkek öğrencilerin ad takma, çalma, fiziksel zorbalık gibi zorbalık türleriyle karşılaştığı (Ertan, 2012:30), kızların ise daha çok dışlama, söylenti yayma gibi dolaylı zorbalık (Başar ve Çetin, 2013) türlerine maruz kaldıkları bilinmektedir. Bazı çalışmalarda ise zorbalık yapma oranının kız ve erkek öğrencilerde benzerlik gösterdiği, kız öğrencilerin zorbalığa maruz kalma oranları daha yüksek bulunurken; erkek öğrencilerde zorba/kurban olma oranının yüksek olduğu görülmüştür (Ertan (2012:30)

Zorbalığın yaşla ilişkisi olup olmadığını inceleyen araştırmalarda farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Bazı çalışmaların sonucunda zorbalık ile yaş arasında anlamlı bir ilişki olmadığı (Kapıcı, 2004, Mynard ve Joseph, 2000) görülürken bazı araştırmalarda ise yaş arttıkça zorbalık davranışına katılma oranının azaldığı (Taşgın, 2007; Şirvanlı-Özen, 2006; Dölek, 2002; Smith, vd. 2001; Olweus, 1993; Boulton ve Underwood, 1992) bulunmuştur.

Akademik başarı zorbalık yapma ya da zorbalık mağduru olma konusunda çok önemli bir faktördür. Akademik başarısı yüksek öğrenciler diğerlerine göre zorbalık davranışlarına daha az katılmaktadırlar (Genç, 2007: 149). Akran zorbalığına maruz kalma ile okul başarısı arasında negatif yönlü bir ilişki bulunduğu gibi (Tura, 2008) akran zorbalığına maruz kalan çocukların okula gelmekten korktuğu çok ciddi endişeler yaşadığı görülür (Pekel-Uludağlı ve Uçanok, 2005:80; O'Moore ve Hillery, 1989). Zorbalık ve aile ilişkilerini konu alan çalışmalarda zorbalık yapanlar ve zorbalık mağduru olanlar anne babalarının olumsuz ve yıkıcı yöntemler kullandıklarını düşünmektedirler (Bayraktar, 2009: 15). Buna karşılık ergenin, ebeveyni ile ilişki kalitesi arttıkça zorba ve zorba/mağdur olma ihtimali azalmakta, zorbalık davranışına katılmama ihtimali de artmaktadır (Totan ve Yöndem, 2007: 63).

Araştırmacılar aile tutumlarını çeşitli kategorilere ayırmışlardır. Aile tutumları konusunda en temel sınıflandırma Baumrind (1961) tarafından yapılmıştır. Bunlar tutumlar demokratik, otoriter ve koruyucu/istekçi anne baba tutumlarıdır.

Demokratik Anne Baba Tutumu

Bu tutumun benimsendiği ailelerde çocuk birey olarak saygı görür. Onların da ev içerisinde söz hakları vardır. Çocuğa yaşına göre sorumluluklar verilir, bağımsızlığı desteklenir. Aynı zamanda ev içinde uyulması gereken çeşitli kurallar da vardır. Aile içinde sorunlar sağlıklı bir şekilde çözülür (Yörükoğlu, 2007: 152). Bu tutuma sahip ebeveynler çocuğa saygı gösterir. Bir birey olarak onun kendisine has özellikleri olduğunu bilir ve kabul eder. Çocuğuna koşulsuz sevgi duyar. Çocuğunun fikirlerini dinler ve onlara saygı gösterir (Kulaksızoğlu, 2004: 118-119). Bu tutumda hoşgörölü ve anlayışlı olmanın yanında aile içinde dikkat edilmesi gereken sınırlar da vardır. Çocuk bu alan içerisinde özgürce davranabilir. Davranış ve seçimlerinde kendi kararlarını verebilir (Yavuzer, 1998:

33). Bu tutuma sahip anne babaların çocukları özsaygısı yüksek, çevresinde olup bitenlere karşı duyarlı, sorumluluk duygusuna sahip, çevresindeki düşüncelerini önemseyen, saygı duyan, başkalarının haklarına saygılı, düşüncelerini ifade edebilen özgüvenli bireylerdir (Kaya, vd. 2012: 211). Bunun yanında bu tutum otokontrollü, sağlıklı ve tutarlı bir kişilik oluşturan bilişsel, ruhsal ve duygusal anlamda çocukların gelişimine pozitif katkıda bulunan bir tutumdur (Kaya, 1997:198).

Otoriter Tutum

Bu tutuma sahip ebeveynler çocuğa aşırı şekilde baskı yapar. Kurallarda esneme olmaz. Çocuk anne baba tarafından birey olarak görülmez ve yaptığı davranışın sonucunda ne tepki alacağını kestiremez. Çocuğun kendine güveni azdır ya başkaldırıcı olur ya da bir diğer uç noktada aşırı şekilde her şeyi kabul eden kendi fikrini ortaya koyamayan bir birey olur (Yavuzer, 1998: 28-29). Otoriter ana-baba tutumu sergileyen anne babalar çocuğa aile içerisinde söz hakkı vermezler. Çocuktan bütün isteklerinin yerine getirilmesini isterler. Çocuğa değer vermezler ve çocukla ilgili kararları tek başına kendileri alırlar (Düzgün, 2006: 235). Disiplin sağlamak çoğunlukla ceza ile olmaktadır. Çocukların hakları neredeyse yoktur ve çocukların benlik saygısı düşüktür. Ürkek, çekingen duygu ve düşüncelerini belli etmeyen bireyler haline gelirler (Kaya, vd. 2012: 210). Maccoby ve Martin (1983) bu tutuma sahip anne babaların çocuğun bireysel özelliklerini göz ardı ederek kendi istedikleri gibi davranmasını istediklerini ve sıklıkla cezalandırma yöntemine başvurduklarını belirtmiş ve bu tutumun çocuklarda içe kapanıklığa, sağlıksız kişilik gelişimine, düşük benlik algısına ve özellikle erkeklerde saldırganca davranışlara başvurmaya neden olduğunu ifade etmiştir.

Koruyucu Tutum

Koruyucu anne baba tutumu çokça karşımıza çıkan tutumlarından biridir. Ebeveynler çocuklarını aşırı derecede korumakta ve üstlerine düşmektedir (Yavuzer, 1998: 31). Bu tutuma sahip ebeveynler çocuğu merkeze alarak hayatlarını sürdürüler, onu aşırı şekilde kollarlar. Çocuğun yapabileceği şeyleri de anne baba çocuğa kıyamadıkları için kendileri yaparlar. Çocuk anne babaya her istediğini yaptırabilir. Ancak böyle bir çocukta düşük benlik algısı ile birlikte sosyal ortamlara uyum güçlüğü görülebilir (Yörükoğlu, 2007: 145).

Çoğu ebeveyn çocuğunu yeteri kadar koruyucu ve kollayıcı tutum içinde olabilir. Ancak bu tutum çoğaldıkça sağlıksız hale gelir. Ebeveynlerin bu tutumu çocuğun doğumuyla başlar, çocuğa yapılması gerekenler ve nasıl yapılacağı sürekli anlatıldığı için çocuk kendi Böylece kendisini gerçekleştiremeyen, ilgilerini ve yeteneklerinin farkına vararak seçimler yapamayan birine dönüşür. Özgüvenü düşük, sorumluluk bilinci olmayan biri olarak toplumsal hayatta var olur (Kulaksızoğlu, 2004: 120). Bu anne baba tutumunda çocuk aşırı kollanması ve korunması nedeniyle ve devamlı kontrol edilerek dengeli olan tutarlı ve hoşgörülü davranış sergilenen ebeveyn tutumundan ayrışır (Eldeleklioğlu, 1999: 12). Bu çocukların çekingen, bağımlı, kendine güveni olmayan kişilik özellikleri gelişmektedir (Ersin, 2010: 16). Bu çocuklar herkesten ailelerinin gösterdiği tavır ve davranışları beklerler, onaylanmak isterler ve kurallara uymakta zorlanarak kendi iradeleri ile karar veremezler (Pekşen Akça, 2012: 3). Dolayısıyla bu tutumla yetiştirilen çocukların da okul ortamında mağdur, zorba ya da her iki tarafta olma ihtimali artar.

Zorbalık ve Aile Tutumları İlişkisi

İnsan sevme sevilme ihtiyacı olan bir varlıktır. Bu ihtiyacı içerisinde doğup büyüdüğü aile ortamından almak ister. Bu ihtiyacın sağlıklı şekilde karşılanması bireyin daha huzurlu mutlu, sorumluluk sahibi ve duyarlı olmasına büyük katkı sağlar. Çocuğun anne babasıyla ilişkisi, anne babanın birbirleriyle ilişkisi bireyin öncelikle iç dünyasını ve doğal olarak tüm hayatını şekillendirir.

Konu ile ilgili olarak Bowers, Smith ve Binney, (1994)in yaptığı çalışmada zorbalık statüsünde olan öğrencilerden zorba olanların anne babalarını daha az ilgili ve denetleyici olarak gördüğünü, zorba/ kurban statüsünde olanların ise anne babalarını dengesiz tutum sergileyen, ilgisiz ve ihmal edici gördüklerini belirtmişlerdir. Yapılan çalışmalar; otoriter ve baskıcı aile tutumunun çocukların zorbaca davranışlar gösterme yatınlığını arttırdığı (Baldry ve Farnington, 2000), annelerin aşırı koruyucu tutumunun çocuklarının kurban olma ihtimallerini arttırdığı (Haynie ve ark., 2001), aile içi ilişkilerin dinamiğinin zorba davranışlara katılma noktasında önemli bir faktör olduğu, anne babası bir arada olan çocukların zorbalık riskinin daha düşük olduğu (Spriggs, vd. 2007), baskılayıcı ebeveyn tutumları, ailede sevgi, ilgi ve uyum eksikliği, aile içi çatışmaların yoğun olması, ebeveynlerin çocukların şiddete yönelik davranışlarına göz yumması ve fiziksel cezanın zorbaca davranış gösterme oranını arttırdığı görülmüştür (Atalay, 2010: 21).

Aile ortamında şiddete şahit olan çocukların zorbalığa karışma düzeyinin, şiddete maruz kalan çocukların ise kurban ve zorba/kurban olma düzeylerinin diğerlerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna karşılık

olumlu aile ilişkilerine sahip çocukların zorbalık davranışının bir parçası olma ihtimalinin daha düşük olduğu söylenebilir (Özdinçer, 2008: 86-87)

Yöntem

Bu çalışmada nicel araştırma yöntemi seçilmiştir. Çalışmanın evrenini Ankara Sincan ilçesindeki ortaokullara devam eden 6. ve 7. sınıf ortaokul öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Ankara ilinin Sincan ilçesinde bulunan ve rastgele seçilen ikisi özel ortaokul, ikisi devlet ortaokulu ve ikisi imam hatip ortaokulu olmak üzere toplamda altı ortaokulda 6. ve 7. Sınıf düzeyinde öğrenim gören 511 kız ve 401 erkek olmak üzere toplam 912 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma kapsamında Kişisel bilgi formu, Ana-baba tutumları ölçeği ve Akran zorbalığı ölçeği ergen formu kullanılmıştır. Ayrıca öğrencilere kişisel bilgi formunda cinsiyet, sınıf düzeyi, yaş, devam ettikleri okul türü, anne baba medeni durumu, anne baba çalışma durumu, gelir düzeyi, akademik not ortalaması, devamsızlık ve okulu sevip sevmeme durumlarına ilişkin sorular sorulmuştur.

Ana-Baba Tutumları Ölçeği

Bu ölçek Kuzgun ve Eldeleklioğlu (2005) tarafından geliştirilen demokratik tutum otoriter tutum ve koruyucu tutum olmak üzere üç alt boyuttan oluşan bir ölçektir. Demokratik tutum alt boyutunda 15, koruyucu tutumda 15 madde ve otoriter tutum da 10 madde toplamda 40 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin alt ölçekleri faktör analiziyle belirlenmiştir. Ölçeğin beşli likert formatında 1 “hiç uygun değil” 5 “Tamamen uygun” olarak kodlanmıştır. Ölçeğin bu çalışmada kullanılan örneklem için hesaplanan Cronbach Alpha katsayısı ise .86’dır.

Akran Zorbalığı Ölçeği Ergen Formu

Akran zorbalığı ölçeği ergen formu 6. Sınıftan 12. Sınıfa kadar olan öğrencileri kapsamaktadır. Bu ölçek öğrencilerin zorba ve zorbalık mağduru olma seviyelerini ölçmektedir. Kurban ölçeğinin Cronbach α iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı 0.93olarak zorba ölçeğinin ise cronbach α iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı 0.92 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin 1 -15. maddeleri fiziksel zorba ve kurban olma durumunu, 16-22. maddeler sözel zorba ve kurban olma durumunu, 23-28. maddeler izolasyon 29-33. maddeler söylenti yayma ya da söylenti yaymaya maruz kalma durumunu, 34-43. maddeler eşyalara zarar verme ya da eşyalarına zarara verilmesine maruz kalma durumunu, 44-53. maddeler ise cinsel zorba ve kurban olma durumunu oluşturmaktadır. Bu ölçek zorba ölçeği ve kurban ölçeği olmak üzere iki paralel alt ölçekten oluşmaktadır. Bu ölçekler aynı maddelerin farklı şekillerde sorulması şeklinde oluşturulmuştur. Zorba ölçeğinde zorbalıkla ilgili eylemleri hangi sıklıkta sergiledikleri, kurban ölçeğinde ise zorbalıkla ilgili olan söz ve davranışlara ne sıklıkta maruz kaldıklarını işaretlemeleri istenmektedir. Ölçekte zorba ve kurban boyutlarından 53-265 puan arasında puan alınabilmektedir. Ölçekten alınan puanlar arttıkça zorba ve kurban olma seviyelerinin de arttığı görülmektedir (Ayas ve Pişkin, 2015: 323). Bu araştırma için kullanılan örnekleme ise bu ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .94 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analizinde IBM SPSS 21.0 paket programı kullanılmıştır. Gruplar arası farklar Mann Whitney U Testi ve Kruskal Wallis H testi ile değişkenler arası ilişkiler ise Pearson Korelasyon ve Çoklu Doğrusal Regresyon ile analiz edilmiştir. Anlamlılık düzeyi.05 olarak alınmıştır.

Araştırma çerçevesinde, 6.ve 7.sınıf öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma ve zorbalık yapma düzeylerine ve anne-baba tutumlarına ilişkin minimum ve maksimum puanlar, ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiş, değerler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo.1 Betimsel İstatistikler

Değişkenler	n	Min.	Maks.	\bar{X}	Ss.	Çarpıklık	Basıklık
Zorbalığa Fiziksel Zorbalık Mağduru	912	0	56	13.34	10.03	.98	1.10

Maruz Kalma	Sözel Zorbalık Mağduru	912	0	32	6.36	5.96	1.13	.97
	Dışlama	912	0	24	4.10	5.24	1.68	2.51
	Söylenti Çıkarma	912	0	20	3.01	4.12	1.83	3.19
	Eşyalarına Zarar Verme	912	0	23	3.20	4.15	1.94	4.20
	Cinsel Zorbalık	912	0	20	1.99	3.82	2.57	6.65
Zorbalık	Fiziksel Zorbalık	912	0	40	7.23	6.93	1.44	2.51
Yapma	Sözel Zorbalık	912	0	20	3.02	3.94	1.73	2.98
	Dışlama	912	0	15	1.94	2.94	2.03	4.05
	Söylenti Çıkarma	912	0	12	0.90	1.92	2.87	8.52
	Eşyalara Zarar Verme	912	0	19	1.13	2.49	3.69	17.22
	Cinsel Zorbalık	912	0	18	.73	2.16	4.41	22.84
Anne Baba Tutumları	Demokratik Tutum	912	15	75	61.79	12.00	-1.15	.97
	Koruyucu İstekçi Tutum	912	15	75	42.40	11.74	.41	.15
	Otoriter Tutum	912	10	50	20.85	8.65	1.18	1.30
Mağdur Olma Toplam		912	0	133	32.01	25.87	1.06	.64
Zorbalık Yapma Toplam		912	0	89	14.75	15.19	1.60	2.66

BULGULAR

Araştırmanın kişisel formda yer alan demografik bulguları Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Demografik Özellikler

Demografik Özellikler		N	%
Cinsiyet	Kız	511	56
	Erkek	401	44
Sınıf	6. Sınıf	497	54.5
	7. Sınıf	415	45.5
Anne Babanız Sağ mı?	İkisi de Sağ	884	96.9
	Anne Ölü	2	0.2
	Baba Ölü	10	1.1
Anne Babanız Boşanmış-beraber	Boşanmış	31	3.4
	Beraber	834	91.4
Baba Öğrenim Durumu	Okur-Yazar Değil	7	0.8
	İlkokul	246	27
	Ortaokul/Lise	488	53.5
	Yüksek Okul	154	16.9
	Yüksek Lisans- Doktora	17	1.9
Anne Öğrenim Durumu	Okur-Yazar Değil	21	2.3
	İlkokul	420	46.1
	Ortaokul/Lise	403	44.2
	Yüksek Okul	63	6.9
	Yüksek Lisans- Doktora	5	0.5
Mazeretsiz Devamsızlık	Evet	53	5.8
	Hayır	859	94.2
Okulu seviyor musunuz?	Evet	725	79.5
	Hayır	187	20.5
Toplam		912	100

Tablo 2’de verilen değerler incelendiğinde, katılımcıların %56’sının kadın, %54.5’inin 6. Sınıfta, % 96.9’unun anne ve babasının sağ, % 91.1’inin anne ve babasının birlikte, %53.5’inin babasının lise mezunu, %46.1’inin annesinin ilkökul mezunu olduğu görülmektedir. Ayrıca, araştırmanın çalışma grubunda bulunan öğrencilerin %, %94.2’sinin mazeretsiz devamsızlık yapmadığı ve %79.5’inin okulu seviyor musunuz? Sorusuna “evet” yanıtını verdiği belirlenmiştir.

Tablo 3. Zorbalığa Maruz Kalma ve Zorbalık Yapma Düzeylerinin Öğrenime Devam Edilen Okul Türüne Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Değişkenler	Okul Türü	N	Sıra Ort.	Sd	χ^2	p	Farkın Kaynağı
Zorbalığa Maruz Kalma	Fiziksel Özel Okul	61	469.74	2	11.11	.00	Ortaokul>İmam H.
	Zorbalık Mağduru Ortaokul	253	501.46				
	Sözel Özel Okul	61	512.03	2	7.6	.02	-
	Zorbalık Mağduru Ortaokul	253	482.42				
	Dışlama Özel Okul	61	491.92	2	4.37	.11	-
	Zorbalık Mağduru Ortaokul	253	478.04				
	Söylenti Özel Okul	61	480.96	2	21.54	0.0	Ortaokul>İmam H.
	Çıkarma Ortaokul	253	516.32				
	Zorbalık Mağduru İmam Hatip	598	428.7				

Eşyalarına Zarar	Özel Okul	61	503.71	2	11.24	.00	Ortaokul>İmam H.
	Ortaokul	253	493.87				
	İmam Hatip	598	435.87				
Cinsel Zorbalık	Özel Okul	61	522.67	2	16.39	.00	Ortaokul>İmam H., Özel Okul>İmam H.
	Ortaokul	253	492.69				
	İmam Hatip	598	434.44				
Zorbalık Yapma	Özel Okul	61	509.21	2	12.04	.00	Ortaokul>İmam H.
	Ortaokul	253	495.18				
	İmam Hatip	598	434.76				
Sözel Zorbalık Yapma	Özel Okul	61	540.07	2	14.93	.00	Ortaokul>İmam H., Özel Okul>İmam H.
	Ortaokul	253	488.57				
	İmam Hatip	598	434.41				
Dışlama Yapma	Özel Okul	61	536.64	2	20.04	.00	Ortaokul>İmam H., Özel Okul>İmam H.
	Ortaokul	253	498.11				
	İmam Hatip	598	430.72				
Söylenti Çıkarma Yayma	Özel Okul	61	523.59	2	16.81	.00	Ortaokul>İmam H., Özel Okul>İmam H.
	Ortaokul	253	489.44				
	İmam Hatip	598	435.72				
Eşyalara Zarar Verme	Özel Okul	61	510.77	2	21.09	.00	Ortaokul>İmam H., Özel Okul>İmam H.
	Ortaokul	253	501.95				
	İmam Hatip	598	431.73				
Cinsel Zorbalık Yapma	Özel Okul	61	517	2	13.19	.00	Ortaokul>İmam H., Özel Okul>İmam H.
	Ortaokul	253	478.66				
	İmam Hatip	598	440.95				
Mağdur Olma	Özel Okul	61	495.94	2	13.83	.00	Ortaokul>İmam H. Ort.
	Ortaokul	253	502.48				
	İmam Hatip	598	433.02				
Zorbalık Yapma	Özel Okul	61	495.94	2	20.19	.00	Ortaokul>İmam H., Özel Okul>İmam H.
	Ortaokul	253	502.48				
	İmam Hatip	598	433.02				

Tablo 3'te verilen analiz sonuçları değerlendirildiğinde, zorbalığa maruz kalma alt boyutlarından, fiziksel zorbalık mağduru olma [$\chi^2(2)=11.11$, $p<.05$], sözel zorbalık mağduru olma [$\chi^2(2)=7.60$, $p<.05$], söylenti çıkarma ve yayma mağduru olma [$\chi^2(2)=21.54$, $p<.05$], eşyalarına zarar verilmesine maruz kalma [$\chi^2(2)=11.24$, $p<.05$] ve cinsel zorbalık mağduru olma [$\chi^2(2)=16.39$, $p<.05$]; zorbalık yapma alt boyutlarından tamamının, fiziksel zorbalık yapma [$\chi^2(2)=12.04$, $p<.05$], sözel zorbalık yapma [$\chi^2(2)=14.93$, $p<.05$], dışlama yapma [$\chi^2(2)=20.04$, $p<.05$], söylenti çıkarma ve yayma [$\chi^2(2)=16.81$, $p<.05$], eşyalara zarar verme [$\chi^2(2)=21.09$, $p<.05$] ve cinsel zorbalık yapma [$\chi^2(2)=13.19$, $p<.05$] düzeylerinin 6. ve 7. Sınıf öğrencilerinin öğrenimlerinin devam ettikleri okul türlerine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Toplam puanlar açısından da hem mağdur olma [$\chi^2(2)=13.83$, $p<.05$] hem de zorbalık yapma [$\chi^2(2)=20.19$, $p<.05$] toplam puanlarının öğrenime devam edilen okul türüne göre farklılaştığı görülmektedir.

Anlamli farklılaşmanın belirlendiği değişkenler için farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi için çoklu karşılaştırma testlerinden Dunn testi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, genel ortaokul öğrencilerinin imam hatip ortaokulda öğrenim gören öğrencilere göre daha fazla, fiziksel zorbalığa, söylenti çıkarma ve yaymaya, eşyalarına zarar verilmesine ve cinsel zorbalığa maruz kaldıkları belirlenmiştir. Ayrıca çoklu karşılaştırma testlerinde, özel ortaokul öğrencilerinin imam hatip ortaokul öğrencilerine göre daha fazla cinsel zorbalığa maruz kaldıkları bulunmuştur. Sözel zorbalık mağduru olma düzeyinin okul türüne göre farklılaştığı belirlenmesine rağmen çoklu karşılaştırma testlerinde okullar arasında farklılaşmanın anlamlı olmadığı belirlenmiştir. Dışlama mağduru olmanın ise okul türüne farklılaşmadığı belirlenmiştir.

Genel ortaokul ve özel ortaokul öğrencileri imam hatip ortaokul öğrencilerinden daha fazla, sözel zorbalık, dışlama, söylenti çıkarma ve yayma, eşyalara zarar verme ve cinsel zorbalık yaparken; fiziksel zorbalık ise genel ortaokul öğrencilerinde imam hatip ortaokul öğrencilerinden daha fazla görülmüştür. Yapılan araştırmada genel ortaokul öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma toplam puanlarının imam hatip ortaokulu öğrencilerinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, genel ortaokul ve özel ortaokul öğrencilerinin imam hatip ortaokul öğrencilerinden zorbalık yapma toplam puanları daha yüksektir.

Bu sonuçlara baktığımızda imam hatip ortaokuluna devam eden öğrencilerin aldıkları eğitimin içeriği ve ailenin dikkate aldığı değerlerin de bu yönde olma ihtimali imam hatip ortaokullarında zorbalığa uğrama ve zorbalık yapma toplam puanlarının diğer ortaokullardan düşük olmasının sebebi olarak gösterilebilir. Araştırma sonucuna paralel olarak Tuncer Uçar (2016)'ın Samsun ilinde beş farklı okul türü arasında yaptığı çalışmada İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin şiddet eğilimleri fen ve sosyal bilimler liselerinde okuyan öğrencilerden daha düşük çıkmıştır. Ayas ve Pişkin (2011: 564)'in farklı türden liselerde öğrenim görenlerin zorbalığa uğrama ve zorbalık yapma

düzeylerini inceledikleri çalışmada zorbalığa en fazla uğrayanlar endüstri meslek lisesi öğrencileri iken; en fazla zorbalık yapanlar ise özel lise öğrencileridir. Ayrıca en az zorbalığa uğrayan ve en az zorbalık yapanlar ise Anadolu Lisesi öğrencileri olmuştur. Yurttaş (2010) çalışmasında özel okullardaki öğrencilerin zorbalık eğilimlerini devlet okulunda okuyan öğrencilere nazaran daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Analiz sonuçlarına göre, genel ortaokul ve özel ortaokul öğrencilerinin imam hatip ortaokul öğrencilerine göre daha yüksek düzeyde sözel zorbalık, dışlama, söylenti çıkarma ve yayma, eşyalara zarar verme ve cinsel zorbalık yaptıkları; fiziksel zorbalık yapma düzeyinin ise genel ortaokul öğrencilerinde imam hatip ortaokul öğrencilerine göre anlamlı olarak daha fazla olduğu ortaya konmuştur.

Toplam puanlar açısından, genel ortaokul öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma toplam puanlarının imam hatip ortaokulu öğrencilerinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, genel ortaokul ve özel ortaokul öğrencilerinin imam hatip ortaokul öğrencilerine göre zorbalık yapma toplam puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma ve Zorbalık Yapma Düzeylerinin Cinsiyete Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

		Cinsiyet	n	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	Z	p
Zorbalığa Maruz Kalma	Fiziksel Zorbalık	Kız	511	404.27	206584.5	75768.5	-6.762	.000
		Erkek	401	523.05	209743.5			
	Sözel Zorbalık	Kız	511	428.58	219005.5	88189.5	-3.625	.000
		Erkek	401	492.08	197322.5			
	Dışlama	Kız	511	439.11	224387	93571	-2.299	.021
		Erkek	401	478.66	191941			
	Söylenti Çıkarma ve Yayma	Kız	511	429.64	219545.5	88729.5	-3.587	.000
		Erkek	401	490.73	196782.5			
	Eşyalarına Zarar Verilmesi	Kız	511	439.6	224634.5	93818.5	-2.24	.025
		Erkek	401	478.04	191693.5			
Cinsel Zorbalık	Kız	511	409.65	209331	78515	-6.855	.000	
	Erkek	401	516.2	206997				
Zorbalık Yapma	Fiziksel Zorbalık	Kız	511	422.22	215755	84939	-4.45	.000
		Erkek	401	500.18	200573			
	Sözel Zorbalık	Kız	511	427.82	218618	87802	-3.819	.000
		Erkek	401	493.04	197710			
	Dışlama Yapma	Kız	511	455.12	232567.5	101751.5	-0.19	.849
		Erkek	401	458.26	183760.5			
	Söylenti Çıkarmave Yayma	Kız	511	439.68	224678	93862	-2.616	.009
		Erkek	401	477.93	191650			
	Eşyalara Zarar Verme	Kız	511	451.44	230686	99870	-0.766	.444
		Erkek	401	462.95	185642			
Cinsel Zorbalık	Kız	511	427.62	218511.5	87695.5	-5.097	.000	
	Erkek	401	493.31	197816.5				
Mağdur Olma Toplam	Kız	511	412.07	210567	79751	-5.751	.000	
	Erkek	401	513.12	205761				
Zorbalık Yapma Toplam	Kız	511	423.17	216239	85423	-3.318	.000	
	Erkek	401	498.98	200089				

6. ve 7. sınıf öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma ve zorbalık yapma düzeylerinin öğrencilerin cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı analiz sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur. Analiz sonuçlarına göre, zorbalık maruz kalma alt boyutlarının tümünün; fiziksel zorbalık ($z = -6.762$, $p < .05$), sözel zorbalık ($z = -3.625$, $p < .05$), dışlama ($z = -2.299$, $p < .05$), söylenti çıkarma ve yayma ($z = -3.587$, $p < .05$), eşyalarına zarar verilmesi ($z = -2.240$, $p < .05$) ve cinsel zorbalık mağduru olma düzeylerinin ($z = -6.855$, $p < .05$); ayrıca zorbalık yapma alt boyutlarından ise, fiziksel zorbalık ($z = -4.450$, $p < .05$), sözel zorbalık ($z = -3.819$, $p < .05$), söylenti çıkarma ve yayma ($z = -2.616$, $p < .05$) ve cinsel zorbalık yapma düzeylerinin ($z = -5.097$, $p < .05$) ayrıca zorbalığa maruz kalma ($z = -5.751$, $p < .05$) ve zorbalık yapma toplam puanlarının ($z = -3.318$, $p < .05$) da öğrencilerin cinsiyetlerine göre erkek öğrenciler lehine farklılaştığı belirlenmiştir. Zorbalık yapma alt boyutlarından, dışlama ($z = -.190$, $p > .05$) ve eşyalara zarar verme ($z = -.766$, $p > .05$) alt boyutlarının ise öğrencilerin cinsiyetlerine göre farklılaşmadığı ortaya konmuştur.

Analiz sonuçlarına göre, zorbalık maruz kalma alt boyutlarının tümünün; fiziksel, sözel, dışlama, söylenti çıkarma ve yayma, eşyalarına zarar verilmesi ve cinsel zorbalık mağduru olma düzeylerinin; ayrıca zorbalık yapma alt boyutlarından ise, fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, söylenti çıkarma ve yayma ve cinsel zorbalık yapma düzeylerinin bunun yanında zorbalığa maruz kalma ile zorbalık yapma toplam puanlarının da öğrencilerin cinsiyetlerine göre erkek öğrenciler lehine farklılaştığı belirlenmiştir. Zorbalık yapma alt boyutlarından, dışlama ve eşyalara zarar verme alt boyutlarının ise öğrencilerin cinsiyetlerine göre farklılaşmadığı ortaya konmuştur. Literatürde bu araştırmanın bulgularına benzer araştırmalara (Özkan ve Çiççi, 2010; Kandemir- Özdiñç, 2019) rastlanmaktadır.

Burnukara ve Uçanok (2012) çalışmasında öğrencilerin üçte birine yakınının akran zorbalığı davranışına katıldığı, akran zorbalığı mağduru olma durumunu cinsiyete göre değişmediği belirtir. Ancak zorbalık davranışı gösterme ile cinsiyet arasında anlamlı ilişki olduğu, erkek öğrencilerin zorbalık yapma seviyelerinin kızlardan daha yüksek olduğu saptanmıştır. Sezen ve Murat (2018)'in yaptığı çalışmada erkeklerin zorbalık yapma puanlarını kız öğrencilere göre daha fazla olduğu görülmüştür. Bazı araştırma bulgularında ise (Ergün, 2015; Dölek, 2002; Kocaşahan, 2012) erkeklerin kızlara göre daha fazla zorbalık davranışında bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır ancak zorbalığa maruz kalma ile cinsiyet arasında ilişki bulunamamıştır.

Tablo 5. Zorbalığa Maruz Kalma ve Zorbalık Yapma Düzeyleri, Yaşları ve Not Ortalamaları Korelasyon İlişkileri

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
Zorbalığa Maruz Kalma	1. Fiziksel	-														
	2. Sözel	.67**	-													
	3. Dışlama	.49**	.54**	-												
	4. Söylenti Çıkarma	.48**	.50**	.68**	-											
	5. Eşyalara Zarar	.46**	.47**	.47**	.56**	-										
	6. Cinsel Zorbalık	.39**	.38**	.41**	.45**	.49**	-									
Zorbalık Yapma	7. Fiziksel	.57**	.38**	.31**	.29**	.29**	.22**	-								
	8. Sözel	.42**	.50**	.36**	.37**	.36**	.28**	.63**	-							
	9. Dışlama	.32**	.36**	.43**	.33**	.31**	.25**	.45**	.53**	-						
	10. Söylenti Çıkarma	.29**	.30**	.33**	.41**	.32**	.25**	.38**	.42**	.45**	-					
	11. Eşyalara Zarar	.27**	.23**	.24**	.25**	.43**	.32**	.37**	.39**	.37**	.50**	-				
	12. Cinsel	.21**	.18**	.20**	.21**	.29**	.43**	.25**	.32**	.24**	.42**	.61**	-			
13. Yaş	.11**	.07*	-.02	-.02	.05	.04	.10**	.06	-.02	.01	.04	.09**	-			
14. Not Ortalaması	-.02	-.04	-.10**	-.07*	-.03	-.04	-.03	-.01	-.04	-.01	.05	.01	.07*	-		
15. Zorbalık Mağduru	.85**	.81**	.76**	.75**	.70**	.62**	.49**	.51**	.44**	.40**	.36**	.31**	.06*	-.05	-	
16. Zorbalık Yapma	.55**	.48**	.43**	.42**	.45**	.37**	.86**	.82**	.70**	.60**	.63**	.51**	.07*	-.03	.60**	

Not. *p<.05, **p<.01

Tablo 5’de verilen korelasyon sonuçlarına göre, öğrencilerinin yaşları ile fiziksel zorbalık ($r=.11$, $p<.01$) ve sözel zorbalık ($r=.07$, $p<.05$) mağduru olmaları arasında pozitif yönde düşük düzeyde; fiziksel zorbalık ($r=.10$, $p<.01$) ve cinsel zorbalık ($r=.09$, $p<.01$) yapma düzeyleri arasında da yine pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, öğrencilerin genel ortalamaları ile dışlama mağduru olmaları ($r=-.10$, $p<.01$) ve söylenti çıkarma yaymaya maruz kalmaları ($r=-.07$, $p<.05$) arasında negatif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu ortaya konmuştur. Öğrencilerin genel akademik ortalamaları ile zorbalık yapma ($r=-.03$, $p>.05$) hem de zorbalığa maruz kalma ($r=-.05$, $p>.05$) toplam puanları arasında anlamlı ilişkiler olmadığı görülmektedir. Toplam puanlar açısından da, öğrencilerin yaşları ile hem zorbalığa maruz kalma toplam puanları ($r=.06$, $p<.05$) hem de zorbalık yapma toplam puanları ($r=.07$, $p<.05$) arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu belirlenmiştir.

Araştırmamızda öğrencilerinin yaşları ile fiziksel ve sözel zorbalık mağduru olmaları arasında pozitif yönde düşük düzeyde; fiziksel zorbalık ve cinsel zorbalık yapma düzeyleri arasında da yine pozitif yönlü düşük düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu belirlenmiştir. Toplam puanlar açısından da, öğrencilerin yaşları ile hem zorbalığa maruz kalma toplam puanları hem de zorbalık yapma toplam puanları arasında pozitif yönlü düşük düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu belirlenmiştir.

Literatürde yaş ile aynı doğrultuda olan sınıf düzeyi bazında değerlendirme yapılan araştırmalara daha çok rastlanmıştır. Konuyu bu kapsamda ele alacak olursak Kocaşahan (2012: 100) yaptığı araştırmada 11. sınıfların 12. sınıflardan daha fazla zorbalık yaptığı bulgusuna ulaşmıştır. Bu durumu da 12. sınıf öğrencilerinin okulda son yılları olmaları ve üniversite sınavına odaklanmaları sebebiyle onlardan sonra yaşı en büyük olanların 11. Sınıf öğrencileri olmalarına bağlamıştır. Yani bu durumda zorbalığın yaşla birlikte arttığını belirtmiştir.

Bu araştırmada öğrencilerin genel ortalamaları ile dışlama mağduru olmaları ve söylenti çıkarma yaymaya maruz kalmaları arasında negatif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu ortaya konmuştur. Öğrencilerin genel akademik ortalamaları ile zorbalık yapma hem de zorbalığa maruz kalma toplam puanları arasında anlamlı ilişkiler olmadığı görülmektedir. Tura (2008)’nin yaptığı çalışmada öğrencilerin akran zorbalığı mağduriyeti ile ders başarısı arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Genç (2007) yaptığı araştırma sonucunda ders başarısı yüksek seviyede olan öğrencilerin ders başarısı daha alt seviyede olanlara göre daha az oranda zorba ve mağdur statüsünde yer aldıkları görülmüştür. Pekel Uludağlı ve Uçanok (2005)’un yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre ise zorbalığa maruz kalan ve zorbaca davranışlar sergileyen öğrencilerin okul başarısının zorbalık davranışına katılmayanlara göre daha alt seviyede olmadığı görülmüştür.

Tablo 6. Anne-Baba Tutumları, Zorbalık Mağduru Olma Toplam Puanı ve Zorbalık Yapma Toplam Puanı Arasındaki Korelasyon İlişkileri

	1	2	3	4	5

1. Demokratik	-				
2. Koruyucu-İstekçi	.01	-			
3. Otoriter	-.23**	.69**	-		
4. Zorbalık Mağduru Olma Toplam Puanı	-.26**	.15**	.20**	-	
5. Zorbalık Yapma Toplam Puanı	-.24**	.16**	.21**	.61**	-

**p<.01

Tablo 6'da verilen korelasyon analizi sonuçları değerlendirildiğinde, demokratik anne-baba tutumunun zorbalık mağduru olma ($r=-.26$, $p<.01$) ve zorbalık yapma ($r=-.24$, $p<.01$) toplam puanları ile negatif yönde düşük düzeyde; koruyucu istekçi anne baba tutumunun zorbalık mağduru olma ($r=.15$, $p<.01$) ve zorbalık yapma ($r=.16$, $p<.01$) toplam puanları ile pozitif yönde düşük düzeyde ve otoriter anne baba tutumunun zorbalık mağduru olma ($r=.20$, $p<.01$) ve zorbalık yapma ($r=.21$, $p<.01$) toplam puanları ile pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişkiler gösterdiği görülmektedir.

Bu araştırmada demokratik anne-baba tutumunun zorbalık mağduru olma ve zorbalık yapma toplam puanları ile negatif yönde düşük düzeyde; koruyucu istekçi anne baba tutumunun zorbalık mağduru olma ve zorbalık yapma toplam puanları ile pozitif yönde düşük düzeyde ve otoriter anne baba tutumunun zorbalık mağduru olma ve zorbalık yapma toplam puanları ile pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişkiler gösterdiği görülmektedir. Demokratik anne baba tutumundaki bir puanlık artışın zorbalığa maruz kalma düzeyinde düşüşe ve koruyucu istekçi anne baba tutumundaki artışın zorbalığa maruz kalma düzeyinde artışa neden olduğu ifade edilebilir.

Yaptığımız araştırma sonucunda demokratik anne baba tutumunun zorbalık yapma ve mağdur olma puanlarını düşürdüğü söylenebilir. Fikirlerine saygı duyulan, bir birey olarak kabul edilen sevgi saygı dolu aile ortamından gelen ergenler zorbalık yollarından uzak duracaktır. Demokratik bir tutum sergileyen anne babaya sahip olmak ergenlerin ilgili boyutlarda akran zorbalığına maruz kalma oranlarının azalması enlerin akran zorbalığına maruz kalmada anne baba tutumlarının önemine göstermektedir (Atalay, 2010: 57).

Eldeleklioğlu (2007) demokratik tutum sergilenen ailede çocuğun kişiliğine saygı duyulduğunu, çocuğa sevgi ve ilgi gösterildiğini, çocuğun bağımsız olması yönünde desteklendiğini belirterek bu şekilde çocukların sosyal ve bireysel anlamda uyumlu ve ne istediğini bilen çocuklar olacaklarını bu durumun da onları zorbalık davranışlarından uzak tutacağını ifade etmiştir. Yavuzer (1998: 33-34) ise demokratik aile ortamı içinde yetişen ergenlerin özgüvenli, ne istediğini bilen, özgürce düşünebilen, başkalarının haklarına saygılı, benlik algısı yüksek bireyler olduklarını ifade etmiştir.

Bu araştırma bulgularından biri de koruyucu istekçi anne baba tutumu puanları artış gösterdikçe zorbalık ve mağdur olma puanlarının da artış göstermekte olduğudur. Aşırı müdahaleci, çoğu işi anne baba tarafından yapılmış, fazlasıyla korumacı bir aile ortamından gelen ergen kendine güveni az olacak, kendini ifade etmede yetersiz kalacaktır. Bu durum da zorbalık mağduru olma puanlarını artırabilir. Zorbalık yapma puanları ile koruyucu istekçi anne baba tutumunun paralel olması ile ilgili olarak aile içerisinde kendisini yeterince ifade edemeyen ergen kendisini kabul ettirmek ve çevreye ispatlamak için zorbalık yapan gruplara dahil olabilir. Ya da ev içerisindeki anne baba tutumlarının etkisiyle arkadaş çevresi tarafından kolay yönlendirilebilir. Bu durumda kendisini ispatlamak için zorbalık yapan arkadaş grubuna dahil olan ergen gruptan dışlanmamak için onlar gibi davranma eğiliminde olacaktır.

Literatürde bu sonuçlara benzer bulgulara rastlanmaktadır. Semiz (2018) in çocukların ana baba tutumları ile zorba davranışlar gösterme durumu arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada zorbalık davranışında bulunan çocukların anne babaları otoriter tutuma sahipken zorbalık davranışında bulunmayan çocukların anne babalarının demokratik tutum sergileyen ebeveynler olduğu görülmüştür. Aşırı koruyucu ve izin verici tutumla zorbalık davranışları arasında bir ilişkiye rastlanmamıştır. Bowers Smith ve Binney (1994) ise zorbalık yapan çocukların zorba kurban çocuklara göre daha baskıcı ve fiziksel cezaya dayalı aile ortamında yaşadıklarını, aile içi uyumun daha zayıf olduğunu ve çocukların aile bireyleriyle çatışma içinde olduklarını bulmuşlardır. Zorba kurbanların ise anne babalarıyla ilişkilerinin olumsuz olduğunu, anne babalarının yetersiz denetim ve tutarsız davranışlar içinde olduğunu, çocuklarını ihmal ettiklerini zaman zaman da aşırı koruyucu bir tutum içine girdiklerini belirtmişlerdir.

Otoriter anne baba tutumu algılayan bireylerin akran zorbalığına maruz kaldıkları çocuktan sevgiyi ve ilgiyi esirgeyen, ona saygı duymayan, baskıcı emredici şekilde davranan otoriter anne baba tutumlarının zorbalık mağduru olmayı arttırdığı görülmektedir (Tura, 2008: 29).

Tablo 7. Anne Baba Tutumlarının Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Düzeylerini Yordayıcılığına İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Zorbalığa Maruz Kalma	B	SHB	B	t	p
Sabit	50.78	5.35		9.49	.000
Demokratik	-.54	.07	-.25	-7.43	.000

Koruyucu-İstekçi	.23	.10	.10	2.31	.021
Otoriter	.22	.14	.07	1.55	.120

n=912, R=.31, R²=.10, F=32.18, p<.01

Anne-Baba tutumlarının 6. ve 7. sınıf öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma ve zorbalık yapma düzeylerini yordamasının değerlendirilmesinden önce değişkenler arasındaki ilişkiler ve regresyon analizi varsayımları değerlendirilmiştir. Değişkenler arası ilişkiler değerlendirildiğinde, çoklu bağlantı problemine işaret eden .80 üzeri korelasyon değerlerinin olmadığı görülmektedir. Aynı zamanda bağımsız değişkenlerin VIF değerleri, demokratik anne-baba tutumu için 1.12, koruyucu istekçi anne-baba tutumu için 2.05 ve otoriter anne-baba tutumu için 2.16 olarak hesaplanmıştır. Durbin-Watson testinin sonucu ise bu örneklem için 1.98 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen değerler incelendiğinde regresyon analizi yapılmasına engel bir durumun olmadığı belirlenmiştir. Tablo 7'de verilen, anne-baba tutumlarının 6. ve 7. sınıf öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma düzeylerini yordamasının değerlendirildiği regresyon modeli, gözlenen varyansın yaklaşık % 10'unu açıklamıştır [F=32.18, p<.01]. Demokratik ($\beta=-.25$, p<.01) ve koruyucu istekçi ($\beta=.10$, p<.05) anne baba tutumlarının modele anlamlı katkılarının olduğu; ancak otoriter anne baba tutumunun modele anlamlı katkısının olmadığı ($\beta=.07$, p>.05) belirlenmiştir.

Regresyon analizi sonuçlarına göre, demokratik anne baba tutumdaki bir puanlık artışın zorbalığa maruz kalma düzeyinde .54'lük bir düşüşe ve koruyucu istekçi anne baba tutumundaki bir puanlık artışın da zorbalığa maruz kalma düzeyinde .23'lük bir artışa neden olduğu ifade edilebilir.

Tablo 8. Anne Baba Tutumlarının Öğrencilerinin Zorbalık Yapma Düzeylerini Yordayıcılığına İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Zorbalık Yapma	B	SHB	B	t	p
Sabit	23.61	3.151		7.49	.000
Demokratik	-.29	.04	-.23	-6.78	.000
Koruyucu-İstekçi	.14	.06	.11	2.33	.020
Otoriter	.15	.08	.08	1.81	.070

n=912, R=.30, R²=.09, F=30.19, p<.01

Tablo 8'de verilen, anne-baba tutumlarının 6. ve 7. sınıf öğrencilerinin zorbalık yapma düzeylerini yordamasının değerlendirildiği regresyon modeli, gözlenen varyansın yaklaşık % 9'unu açıklamıştır [F=30.19, p<.01]. Demokratik ($\beta=-.23$, p<.01) ve koruyucu istekçi ($\beta=.11$, p<.05) anne baba tutumlarının modele anlamlı katkılarının olduğu; ancak otoriter anne baba tutumunun modele anlamlı katkısının olmadığı ($\beta=.08$, p>.05) belirlenmiştir. Regresyon analizi sonuçlarına göre, demokratik anne baba tutumdaki bir puanlık artışın zorbalık yapma düzeyinde .29'lük bir düşüşe ve koruyucu istekçi anne baba tutumundaki bir puanlık artışın da zorbalık yapma düzeyinde .14'lük bir artışa neden olduğu ifade edilebilir.

Okul ortamı sosyal etkileşimin yaşandığı bir kurumdur. Bu ortamda baskıcı otoriter tutumla yetişen çocukların, akran zorbalığı ile karşılaştıklarında olumlu başa çıkma stratejileri geliştiremeyebilirler. Bu tutumla büyüyen çocuklar aşırı itaatkar, kendine güveni olmayan, kendini savunamayan, çabuk sinen çocuklardır. Bundan dolayı bu özelliklere sahip olan çocukların dış dünyadaki risklere karşı kendini koruması zor olacak ve bu çocuklar akran zorbalığına daha çok maruz kalacaktır (Tura, 2008: 55). Sonuç olarak okul zorbalığının sıklıkla yaşanan bir problem olduğu ve aile yapısının ailenin tutum ve davranışlarının bu durum üzerinde çok önemli bir faktör olduğu görülmektedir (Çarkıt ve Bacanlı, 2018: 177). Özetle zorbalık; sevgi ve ilginin az olduğu fiziksel cezaların uygulandığı, baskıcı ve emredici ebeveyn tutumun sık yaşandığı aile ortamlarından gelmektedirler (Duncan, 2004).

SONUÇ

Bu çalışmada akran zorbalığı çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Öğrencilerin zorbalık yapma ve mağdur olma durumu okul türüne göre incelenmiştir. Genel ortaokul öğrencilerinin imam hatip ortaokul öğrencilerine göre daha fazla hakkında söylenti çıkarılma ve yayılmasına, cinsel zorbalığa, eşyalarına zarar verilmesine ve fiziksel zorbalığa maruz kaldığı görülmüştür. Yine aynı şekilde genel ortaokul öğrencileri imam hatip ortaokuluna öğrencilerinden daha yüksek düzeyde cinsel zorbalığa kalmışlardır. Genel ve özel ortaokul öğrencilerinin imam hatip ortaokulu öğrencilerine göre zorbalık yapma alt boyutlarından sözel zorbalık, dışlama, hakkında söylenti çıkarma ve yayma, eşyalara zarar verme ve cinsel zorbalık yaptıkları; fiziksel zorbalık yapma düzeyinin ise genel ortaokula devam eden öğrencilerde imam hatip ortaokullarına göre anlamlı olarak yüksek çıktığı görülmüştür. Toplam zorbalık yapma ve mağdur olma puanları bakımından genel ortaokul öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma toplam puanlarının imam hatip ortaokulu öğrencilerinden daha yüksek olduğu; ayrıca genel ortaokul ve özel ortaokul öğrencilerinin imam hatip ortaokul öğrencilerine göre zorbalık yapma toplam puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Zorbalığa maruz kalma alt boyutlarının tümü ve zorbalığa maruz kalma toplam puanı erkek öğrenciler açısından anlamlı çıkmıştır. Ayrıca zorbalık yapma toplam puanının ve zorbalık yapma alt boyutlarından dışlama ve eşyalara

zarar verme dışındaki tüm boyutların da erkekler de kızlara nazaran anlamlı çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Dışlama ve eşyalara zarar verme ise cinsiyete göre farklılaşmamıştır. Zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma anne baba eğitim seviyesine ve annenin çalışma durumuna göre farklılaşmamıştır. Baba meslek grubunu diğer olarak belirten öğrencilerin memur ve işçi olarak belirtenlere göre daha fazla cinsel zorbalığa maruz kaldıkları ortaya konmuştur. Ancak zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma toplam puanları açısından baba çalışma durumunda da bir farklılaşma görülmemektedir.

Yapılan araştırmanın sonucunda öğrencilerin yaşları arttıkça fiziksel ve sözel zorbalık yapma düzeyleri ile fiziksel ve sözel zorbalığa maruz kalma düzeyleri artmaktadır. Öğrencilerin akademik not ortalamaları yükseldikçe dışlama ve söylenti yaymaya maruz kalma puanları düşmektedir. Öğrencilerin zorbalığa maruz kalma ve zorbalık yapma düzeylerinin öğrencilerin anne-babalarının medeni durumlarına göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Araştırmamızda zorbalık yapma alt boyutlarından fiziksel zorbalık, sözel zorbalık ve cinsel zorbalık yapma düzeyinin, ayrıca zorbalık yapma ölçeğinden alınan toplam puanın öğrencilerin okulu sevip sevmemesine göre, okulu sevmeyenler lehine farklılaştığı görülmektedir.

Anne baba tutumlarını zorbalığa maruz kalma ve zorbalık yapma açısından incelediğimizde ise şu durum göze çarpmaktadır. Ergenin ebeveyni demokratik tutum sergiledikçe ergenin zorbalık yapma ve zorbalık mağduru olma düzeyi düşmektedir. Ancak anne babanın koruyucu istekçi ve otoriter tutum düzeyi arttıkça ergenin de zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma düzeyi de artmaktadır. Bu sonuçlar ailenin önemini, aile tutumlarının bireyin iç dünyasına ve davranışlarına etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Bir çocuğun zorbalık yapmasında ve zorbalığa maruz kalmasında ailenin etkisi büyüktür.

Ailelerin nasıl sağlıklı ve mutlu çocuk yetiştirebilecekleri konusunda bilinçlendirme çalışmalarının toplumun birçok alanında yaygınlaştırılması gerekmektedir. Farklı aile tutumlarının sonuçları, bu tutumların çocukların özsaygısı ve toplum içerisindeki davranışlarına etkisi konularında bireysel ve grup bazında çalışmalar yaygınlaştırılmalıdır. Sonuç olarak toplumsal olarak bugünümüzü ciddi manada etkileyen ve yarınlarımız için de tehdit unsuru olan zorbalık konusu toplumun temel yapı taşı olan aileden başlanarak ele alınır ve toplumun çeşitli birimlerinde de bu konuda destekleyici çalışmalar yapılırsa, toplumsal gelişimi engelleyen önemli risk faktörlerinin önüne geçilmesine büyük katkıda bulunulabilir.

KAYNAKÇA

Atalay, A. (2010). "Akran Zorbalığı Gösterme ve Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın Cinsiyet, Yaş, Sosyoekonomik Düzey Anne Baba Tutumları ve Benlik Saygısı ile İlişkisi", Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.

Ayas, T. & Pişkin, M. (2011). "Lise Öğrencileri Arasındaki Zorbalık Olaylarının Cinsiyet, Sınıf Düzeyi ve Okul Türü Bakımından İncelenmesi", İlköğretim Online, 10 (2), 550-568.

Ayas, T. & Pişkin, M. (2015). "Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu", Akademik Bakış Dergisi, 50, 316-324.

Bayraktar, F. (2009). "Ergenlerin Zorba ve Kurban Davranışlarında Birey, Aile, Akran ve Okula Dair Özelliklerin Rolü: Bütüncül Bir Model Önerisi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Baldry, A.,C. & Farrington, D., F. (2000). "Bullies And Delinquents Personal Characteristics And Parental Styles", Journal of Community and Applied Social Psychology, 10, 17-31.

Baumrind, D. (1966). "The Effects of Authoritative Parental Control on Child Behaviors", Child Development, 37, 887- 907.

Beale, A. V. (2001). Bullybusters: "Using Drama To Empower Students To Take A Stand Against Bullying Behavior", Professional School Counseling, 4, 300-306.

Boulton, M.J., & Underwood, K. (1992). "Bully/Victim Problems Among Middle School Children", British Journal of Educational Psychology, 62, 73-87.

Bowers, L., Smith, P. K. & Binney, V. (1994). "Perceived Family Relationships of Bullies, Victims and Bully/Victims in Middle Childhood", Journal of Social And Personal Relationships, 11, 215-232.

Bulut, S. (2008). "Okullarda Görülen Öğrenciden Öğrenciye Yönelik Şiddet Olaylarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi" Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi , 8(2), 23-38.

- Burnukara, P. & Uçanok, Z. (2012). "İlk Ve Orta Ergenlikte Akran Zorbalığı: Gerçekleştiği Yerler Ve Baş Etme Yolları", *Türk Psikoloji Yazıları*, 15(29), 68-82.
- Cenkseven-Önder, F. & Yurtal, F. (2008). "Zorba, Kurban ve Olumlu Özellikler Taşıyan Ergenlerin Aile Özelliklerinin İncelenmesi", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 8(3), 805-832.
- Crick, N. R., ve Grotpeter, J. K. (1995). "Relational Aggression, Gender, And Social-Psychological Adjustment", *Child Development*, 66 (3), 710-722.
- Çarkıt, E. & Bacanlı, F. (2018). "Okullarda Akran Zorbalığı: Öğretmen Görüşlerine Göre Nitel Bir Çalışma" 20. Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Özetler Kitabı, 176-177, Ankara.
- Dake, J. A., Price, J., H. & Telljohann, S. (2003). "The Nature and Extent of Bullying at School", *Journal of School Health*, 73(5), 173-181.
- Demir, A. (2012). "Akran Zorbalığına Karışan ve Karışmayan İlköğretim Öğrencilerinin Utanç ve Suçluluk Duygularının ve Adil Dünya İnançlarının İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Maltepe Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demirbağ-Bolat, S., Şahin, R. & Baloğlu, M. (2011). "Aile İçi Şiddet ve Okul Zorbalığı". *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2, 147-162.
- Dölek, N. (2002). "Öğrencilerde Zorbaca Davranışların Araştırılması ve Bir Önleyici Program Modeli", *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Marmara - Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Marmara.
- Duncan, R. D. (2004). "The Impact of Family Relationships on School Bullies and Their Victims", (Ed. D. L. Espelage and S. M. Swearer), *Bullying In American Schools: A Social-Ecological Perspective On Prevention And Intervention*, pp. (211-226. Mahwah, New Jersey:Lawrence Erlbaum Associates.
- Düzgün, Ş. (2010). "Eğitim Sürecinde Ana-Babaların Çocuklarına Olan Etkileri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (2), 225-238.
- Eldeleklioğlu, J. (1999). "Karar Stratejileri ile Ana - Baba Tutumları Arasındaki İlişki", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(11), 7-13.
- Eldeleklioğlu J. (2007). "The Relationships Between Aggressiveness, Peer Pressure, and Parental Attitudes Among Turkish High School Students", *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 35 (7), 975-986.
- Elliot, M. (1997). *101 Ways of Dealing with Bullying*. Hodder Childrens's Book, London.
- Ergün, N. (2015). "Erken Ergenlerde Okul, Aile ve Demografik Değişkenlere Göre Akran Zorbalığının İncelenmesi", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi-Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ersin, B. (2010). "Lise Öğrencilerinin Suç Eğilimleri ile Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişki (Beyoğlu İlçesi Örneği)", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Beykent Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ertan, D. (2012). "Akran Zorbalığında Aileye ve Okula İlişkin Risk ve Koruyucu Faktörlerin İncelenmesi", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Eslea, M. & Rees, J. (2001). "At What Age Are Children Most Likely to Be Bullied at School?," *Aggressive Behavior*, 27, 419-429.
- Frisen, A., Jonsson, A., & Persson, C., (2007). "Adolescents' Perception of Bullying: Who Is The Victim? Who Is The Bully? What Can Be Done To Stop Bullying?," *Adolescence*, 42, 168.
- Genç, G. (2007). "Genel Liselerde Akran Zorbalığı ve Yönetimi", *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, İnönü Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Marmara.
- George, D. ve Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*, 17.0 update (10 ed.) Pearson, Boston.
- Gökler, R. (2007). "İlköğretim Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Yayımlanmamış Doktora tezi*, Ankara Üniversitesi- Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Haynie, D., Nansel, T., Eitel, P., Crump, A., Saylor, K. & Yu, K. (2001). "Bullies, Victims, And Bully/Victims: Distinct Groups Of At-Risk Youth", *Journal of Early Adolescence*, 21(1), 29-49.

Hawker, D.S.J., Boulton, M.J. (2000). "Twenty Years' Research on Peer Victimization and Psychological Maladjustment: A Meta-Analysis Review Of Cross-Sectional Studies", *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41, 441-445.

Kandemir Özdiñç, N. (2019). "Kardeş Zorbalığı ve Akran Zorbalığının Empati Ahlaki Çözölme, Problem Çözme ve Ebeveyn Kabul-Reddi İle İlişkisi", *Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.*

Kapçı, E. G., (2004). "İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün ve Sıklığının Depresyon, Kaygı ve Benlik Saygısıyla İlişkisi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37 (1),1-13.

Kaya, A., Bozaslan, H. & Genç, G. (2012). "Üniversite Öğrencilerinin Anne-Baba Tutumlarının Problem Çözme Becerilerine, Sosyal Kaygı Düzeylerine ve Akademik Başarılarına Etkisi", *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 208-225.

Kaya, M. (1997). "Ailede Anne-Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Benlik Gelişimindeki Rolü", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9, 193-204.

Kocaşahan, N.(2012). "Lise ve Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.*

Koç, Z. (2006). "Lise Öğrencilerinin Zorbalık Düzeylerinin Yordanması", *Doktora Tezi, Yayımlanmamış Gazi Üniversitesi-Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.*

Kulaksızoğlu, A. (2004). *Ergenlik Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul.*

Kuzgun, Y. & Eldekliođlu, J. (2005). *Ana Baba Tutumları Ölçeği (Ergenler ve Yetişkinler için). PDR'de Kullanılan Ölçekler: Rehberlik Ve Psikolojik Danışmada Kullanılan Ölçme Araçları ve Programları Dizisi 1. Nobel Yayınları, Ankara.*

Land, D. (2003). "Teasing Apart Secondary Students' Conceptualizations Of Peer Teasing, Bullying, and Sexual Harassment", *School Psychology International*, 24 (2), 147-165.

Maccoby, E. E. & Martin, J. A. (1983). "Socialization in the Context of Family: Parent Child Interaction Mussen", (Ed. P.H. & Hetherington, E.M.). *Handbook of Child Psychology: Socialition, Personality and Social Development* pp. 1-101, Willey, New York.

Mynard, H. & Joseph, S. (2000). "Development of the Multidimensional Peer Victimization Scale", *Aggressive Behavior*, 26, 169-178.

Olweus, D. (1993). *Bullying at School: What We Know and What We Can Do*, Blackwell, Cambridge and Boston.

Olweus, D. (1994). "Bullying At School Long-Term Outcomes For The Victims And An Effective School-Based Intervention Program", *Child Psychology and Psychiatry*, 35(7), 1171-1190.

Olweus, D. (2005). *Bullying at School*, Blackwell, Australia, Oxford.

O'Moore, M. & Hillery, B. (1989). "Bullying in Dublin School", *Irish Journal of Psychology*, 10(3), 426-41.

Özdiñçer-Arslan, S. (2008). "Lise Öğrencilerinde Öz-Kavram ve Aile İlişkisinin Akran Zorbalığına Etkisi", *Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi-Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.*

Özkan, Y. & Gökçearslan-Çifçi, E. (2010). "Düşük Sosyo-Ekonomik Düzeydeki İlköğretim Okullarında Akran Zorbalığı", *İlköğretim Online*, 9(2), 576-586.

Pekel, N. (2004). "Akran Zorbalığı Grupları Arasında Sosyometrik Statü, Yalnızlık ve Akademik Başarı Durumlarının İncelenmesi". *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.*

Pekel-Uludağlı, N. & Uçanok, Z. (2005). "Akran Zorbalığı Gruplarında Yalnızlık ve Akademik Başarı ile Sosyometrik Statüye Göre Zorba/Kurban Davranış Türleri". *Türk Psikoloji Dergisi*, 20 (56), 77-92.

Pekşen Akça, R. (2012). "Ana- Babaların Çocuk Yetiştirmede Aşırı Koruyucu Olmaları", *Akademik Bakış Dergisi*, 29,1-13.

Pişkin, M. (2002). "Okul Zorbalığı: Tanımı, Türleri, İlişkili Olduğu Faktörler ve Alınabilecek Önlemler", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2 (2) ,531-562.

Semiz, S. (2018). “Erken Çocukluk Döneminde Görülen Akran Zorbalığının Duygusal Zekâ ve Aile Değişkenleri Temelinde İncelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.

Sezen, M. F. & Murat, M.(2018). “Ergenlerde Akran Zorbalığı, İnternet Bağımlılığı ve Duygusal Zeka Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, 20. Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Özetler Kitabı, 25-27 Ekim.

Smith, P.K., Shu, S. & Madsen, K.C (2001). “Characteristics of Victims of School Bullying: Developmental Changes in Coping Strategies And Skills”, (Ed. J. Jovonen ve S. Graham), Peer Harresment in School, pp.332- 351, Guilford Publications, New York.

Smith, K. P. & Ananiadou, K. (2003). “The Nature of School Bullying and The Effectiveness of School-Based Interventions”, Journal of Applied Psychoanalytic Studies,5(2), 189-209.

Spriggs A. L., Iannotti R., Nansel T. R. & Haynie, D. L. (2007). “Adolescent Bullying Involvement And Perceived Family, Peer and School Relations: Commonalities and Differences Across Race/Ethnicity”, The Journal of Adolescent Health, 41(3), 283- 293.

Şirvanlı-Özen, D. (2006). “Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın Olası Yordayıcılarının Cinsiyet ile Yaşa Bağlı Değişim”. 1. Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Uluslararası Katılımlı Sempozyumu Bildiri Özetleri, 28– 31 Mart 2006, İstanbul.

Şirvanlı Özen, D. (2006). “Ergenlerde Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın Yaş, Çocuk Yetiştirme Stilleri ve Benlik İmgesi ile İlişkisi”, Türk Psikoloji Dergisi 21(58), 77-94.

Tıprıdamaz Sipahi, H. (2008). “İzmir İli Bornova İlçesinde İlköğretim 6. Ve 7. Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı, Etkileyen ve Eşlik Eden Faktörler”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi-Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Totan,T. (2007). “Okulda Zorbalığı Önlemede Eğitimcilere ve Ebeveynlere Öneriler”, AİBÜ Eğitim Fakültesi Dergisi,7(2),190-202.

Totan, T. & Yöndem, Z. D. (2007). “Ergenlerde Zorbalığın Anne, Baba ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi”, Ege Eğitim Dergisi, 8(2),53–68 .

Tuncer Uçar, H. (2016). “Ortaöğretim Öğrencilerinde Şiddet Eğilimi: Samsun Örneği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Tura, G. (2008). “Akran Zorbalığına Maruz Kalmayı Yordayan Özellikler”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yavuzer, H. (1998). Ana Baba ve Çocuk, Remzi Kitapevi, İstanbul.

Yörükoğlu, A. (2007). Gençlik Çağı, Özgür Yayınları, İstanbul.

Yurttaş, Ayşegül (2010). “İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimleri ile Algıladıkları Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (İstanbul İli Kadıköy İlçesi Örneği)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.